

ΣΟΛΩΜΟΣ – ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

Σημειώσεις στον «Πειρασμό» των «Ελεύθερων Πολιορκημένων»

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

Διονύσιος Σολωμός «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» Σχεδιάσμα Γ'

Γ' Σχεδιάσμα. Επιχείρησε να το μπολιάσει με ό,τι του είχε προσθέσει ως προσωπικότητας η ωρίμανση, η εξέλιξη. Αποσκοπώντας, πιθανώς, στην εναργέστερη απόδοση της πάγιας πρόθεσής του. Του συγκερασμού δηλαδή αντιθετικών εννοιών. Του στοχασμού και της συγκίνησης, του λυρισμού με το ρεαλισμό, της πραγματικότητας και της φαντασίας, της Φύσης και της Μεταφυσικής. Ο Διονύσιος Σολωμός έχοντας δουλέψει σχεδόν ένδεκα χρόνια (1833-1844) το Β' σχεδιάσμα των Ελεύθερων Πολιορκημένων, ξεκινά μια νέα επεξεργασία του ποιήματος, σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο ξανά, με στίχους λιτούς αλλά πολύ καλά δουλεμένους, χωρίς όμως τις ομοιοκαταληξίες.

Απόσπασμα 6. «Ο Πειρασμός»¹

Η φύση ως πειρασμός είναι η πρωταγωνίστρια με ένα πλήθος εικόνων, ενώ απουσιάζουν οι άνθρωποι- οι πολιορκημένοι- και οποιαδήποτε αναφορά στο συγκεκριμένο ιστορικό χώρο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να υμνείται από τη μια το συγκεκριμένο - οι «απ' το χρέος κινούντες» άνθρωποι - και παράλληλα η υπακοή αυτή στο **χρέος**² του αγώνα να αποκτά και ευρύτερο, διαχρονικό χαρακτήρα. Κάτι παρόμοιο με την τεχνική του Καβάφη στις «Θερμοπύλες». Η νίκη του πειρασμού, του εσωτερικού εχθρού, είναι πιο ουσιαστική από εκείνη των πολιορκητών.

I. ΣΤΙΧΟΙ 1-10, «Η ΚΙΝΗΣΗ». Ο Απρίλης, ο κατεξοχήν μήνας της άνοιξης, στήνει χορό με τον έρωτα (προσωποποίηση), με τη φυσική αυτή δύναμη που κατορθώνει την αναγέννηση της φύσης.

Μέσα από τη μυροβόλο σκιά ακούγεται ένα λιποθυμισμένο κελάδισμα, ενός νέου πουλιού που μ' όλη τη γλύκα της πρωτόφαντης ζωής απευθύνει το ερωτικό του κάλεσμα.

Νερά (σύμβολο της ζωής) καθαρά ξεχύνονται στο φως, κελαρύζουν όπως τα χαρούμενα αηδόνια που πετούν εδώ κι εκεί. Η κίνηση των τρεχούμενων νερών που αλληλεπιδρούν με το τοπίο γύρω τους, βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με το γενικότερο ανάβρυσμα της ζωής στη γη, στον ουρανό αλλά και στο κύμα (τη θάλασσα: συνεκδοχή).

Περιγράφεται, λοιπόν, η φύση κι όλη της η ομορφιά σε όλη την έκταση και τη μεγαλοπρέπεια της και τελικά, επαληθεύεται ο δεύτερος στίχος, ότι η φύση είναι στην καλή (η λέξη και ως αισθητικός και ως ηθικός όρος) και στην γλυκιά (με ό,τι αυτό θα δούμε ότι συνεπάγεται για τη ψυχική καρτερία των αγωνιστών) ώρα της.

II. ΣΤΙΧΟΙ 11-21, «Η ΑΚΙΝΗΣΙΑ». Στον αντίποδα των τρεχούμενων νερών βρίσκεται το νερό της λίμνης που είναι ακίνητο και άσπρο, διαυγές. Εδώ, ο ποιητικός

¹ Κείμενο, σχολικό βιβλίο, ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ, σελίδα 242.

² Το ποίημα εμφανίζεται με τέσσερις διαφορετικούς τίτλους: α) «Το Μεσολόγγι», β) «Οι αδερφοποιοί», γ) «Το Χρέος» και δ) «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι».

φακός εστιάζει σε μία πεταλούδα που παίζει με τον ίσκιο της πετώντας πάνω απ' τα ατάραχα νερά.

Ο ποιητής ξαφνικά με μια αποστροφή προς τον αλαφροϊσκιωτο³, που χαρακτηρίζεται «καλός»,⁴ δηλαδή όχι μόνο ηθικός, ακέραιος αλλά και πλήρης με βάση τις συνδηλώσεις που έχει η λέξη στην ποίηση του Σολωμού, τον ρωτά τι είδε.

Ο αλαφροϊσκιωτος θα μπορούσε και να ταυτιστεί με τον ποιητή (όχι τον συγκεκριμένο κατ' ανάγκη, δηλαδή τον Σολωμό, αλλά τον ποιητή με την ευρεία έννοια) κάνοντας έτσι τον «Πειρασμό» ένα **αυτοαναφορικό ποίημα**, ένα ποίημα για την Ποίηση.

Η απάντηση του αλαφροϊσκιωτου είναι πως η νύχτα που πέρασε ήταν γεμάτη θαύματα και μάγια, μια νύχτα δηλαδή που συνοδεύτηκε από κάτι που ξεπερνά τ' ανθρώπινα όρια. Ξεδιπλώνεται πια μπροστά μας η πιο εξαισία ρομαντική εικόνα.

Έτσι, την ώρα που δεν έπνεε ούτε το ελάχιστο αεράκι, ούτε τόσο όσο δημιουργούν τα μικρά φτερά μιας μέλισσας, από κάτι που παρέμενε ατάραχο (και ασπρίζει σε αντίθεση με το σκοτάδι) μες στη λίμνη, στο καθρέφτισμα του φεγγαριού, ξεπρόβαλε από εκεί μια όμορφη κόρη, ντυμένη με το φως του⁵. Πρόκειται για το λογοτεχνικό μοτίβο **«της σιγής του κόσμου πριν από τη θεία επιφάνεια»**.

Η φεγγαροντυμένη: η θαυμαστή εμφάνιση της **«φεγγαροντυμένης»** αποτελεί μοτίβο της Σολωμικής ποιητικής τεχνικής, μιας θεϊκής μορφής που αποτελεί για τον ποιητή μια ακόμη έκφανση του κάλλους της φύσης, της ανθρώπινης ψυχής, της ελευθερίας, της πατρίδας, της Αφροδίτης, του γυναικείου αρχέτυπου (ένα *ánima*). Η Πλατωνική ιδέα της ομορφιάς, της καλοσύνης, δικαιοσύνης, αρμονίας.

Το φως στον Σολωμό:

κάλλος = φως / δυσμορφία = σκοτάδι

αγαθό = φως / κακό = σκοτάδι

ζωή = φως / θάνατος = σκοτάδι

Η συμβολική αυτή είναι κυρίαρχη στο Σολωμό⁶. Ο ποιητής ιδιαίτερα στο ώριμο έργο του συνδέει πολύ συχνά ιδανικές μορφές με το φως: την Αναδυόμενη στον «Λάμπρο», τη Δευτεριά στους «Ελεύθερους Πολιορκημένους», τη Φεγγαροντυμένη στον «Κρητικό» και στον «Πειρασμό» των «Ελεύθερων Πολιορκημένων», αλλά και ανθρώπινες μορφές, δικαιωμένες στη ζωή ή στο θάνατο: την κόρη της δεύτερης «Νεκρικής Ωδής», τη «Φαρμακωμένη», την Αιμιλία Ροδόσταμο, την αρραβωνιαστικιά στον «Κρητικό», τη Φραγκίσκα Φραιζερ, αλλά και πολεμιστές στους «Ελεύθερους Πολιορκημένους».

Είναι το μεταφυσικό σχήμα της υπέρβασης του θανάτου, που παραπέμπει στη χριστιανική θεωρία της τελείωσης και της σωτηρίας του ανθρώπου. Η εγγελιανή αρχή της κυκλικής πορείας της Ιδέας, που προβάλλει το θρίαμβο του (Απόλυτου) πνεύματος πάνω στην ύλη. Η σιλλερική θεωρία του «Υψηλού», της υπεροχής της ηθικής φύσης του ανθρώπου απέναντι στην υλική, της Ελευθερίας απέναντι στην Ανάγκη (πραγματώνουν δηλαδή το «Υψηλό» της σιλλερικής θεωρίας, το οποίο ωθεί την ψυχή «από τον κόσμο των φαινομένων στον κόσμο των ιδεών»).

Στοιχεία ρομαντισμού στον «Πειρασμό»

³ Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση εκείνος που έχει την ευαισθησία να αντιλαμβάνεται όσα δεν αντιλαμβάνονται οι άλλοι. Ο ενδιαμέσος ανάμεσα στον πραγματικό και στο φανταστικό κόσμο (προφήτης - μάντης).

⁴ Μοτίβο της σολωμικής ποιητικής, βλ. και *Κρητικός* στ. 41: «Καλή 'ν' ή μαύρη πέτρα της καί τό ξερό χορτάρι.»

⁵ Το φως του φεγγαριού δεν είναι απλώς το «ένδυμα», αλλά το «είναι» της το ίδιο (σημείωση Σολωμού).

⁶ Βλέπε Καψωμένος Ερατοσθένης, «Ερμηνευτικά κλειδιά στον Σολωμό», στο:

<https://24grammata.com/%CE%BA%CE%B1%CF%88%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA/>

- Λυρικό στοιχείο, αποθέωση της φύσης και του έρωτα, υποκειμενισμός, εξιδανίκευση
- Αξιολόγηση φαντασίας - οραματισμοί
- Συμπλοκή πραγματικών και φανταστικών επεισοδίων
- Σκηνοθετικά μοτίβα (φεγγαρόλουστη νύχτα και απόλυτο φως, ιδανικές μορφές και ήχοι)
- Αλλεπάλληλη επεξεργασία του έργου
- Η γοητεία που ασκεί το παρελθόν και η παράδοση
- Η λατρεία του απλού, του φυσικού, της ομορφιάς, της ελευθερίας
- Η μελωδικότητα της ποιητικής έκφρασης
- Η οπτασία της φεγγαροντυμένης (Το μοτίβο της μεταμόρφωσης της ψυχής)
- Φύση, ταύτιση του θεού με τη φύση (πανθεισμός), ένωση του ανθρώπου με τη φύση (κοσμικός έρωτας)⁷

Γνωρίσματα Επτανησιακής Σχολής:

Άκρατος ιδεαλισμός

Στροφή προς τη συλλογή, μελέτη και αξιοποίηση της λαϊκής πολιτιστικής παράδοσης

Στροφή προς τη δημοτική γλώσσα

Προσφυγή στη φύση για την έκφραση συναισθημάτων

Σύζευξη ποίησης-μουσικής-φιλοσοφίας

Κοινή θεματολογία (πατρίδα, θρησκεία, φύση, γυναίκα, έρωτας)

Παρατηρήσεις

- Γιατί ο ποιητής ονομάζει τους πολιορκημένους «ελεύθερους»;
- Να συσχετίσετε - συγκρίνετε, βρίσκοντας ομοιότητες και διαφορές ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή, το απόσπασμα 6 του Γ' Σχεδιάσματος με το απόσπασμα 2 του Β' Σχεδιάσματος των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» που ακολουθεί:

ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ Σχεδιάσμα Β'

2

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
Κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.

Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
Και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
Κι ολόλευκο εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στις λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,
Έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
Που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
Το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη,
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι·
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραίνει·
Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της.

⁷ αυτά μπορεί να αποτελούν και κλασική θεματική.

- Στο απόσπασμα 3 [20.] του «Κρητικού» του Δ. Σολωμού που ακολουθεί:
A. Να σημειώσετε τρία (3) γνωρίσματα του λογοτεχνικού ρεύματος του Ρομαντισμού, με αναφορές στο κείμενο (παραθέτοντας χωρία του κειμένου).
B. i) Να βρείτε τέσσερα (4) διαφορετικά εκφραστικά μέσα- τρόπους (μεταφορές, παρομοιώσεις, επαναλήψεις, αντιθέσεις, εικόνες κ.λπ.)
ii) να αναγνωρίσετε τη λειτουργία τους ως προς το νόημα και το ύφος του κειμένου.

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ 3 [20.]

Άκομη ἐβάστουνε ἡ βροντή.....

Κι ἡ θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει⁸,

Ἦσυχασε καί ἔγινε ὄλο ἡσυχία καί πάστρα⁹,

Σάν περιβόλι εὐώδησε κι ἐδέχτηκε ὄλα τ' ἄστρα·

- 5 Κάτι κρυφό μυστήριο ἐστένεψε τή φύση¹⁰
Κάθε ὁμορφιά νά στολιστεῖ καί τό θυμό ν' ἀφήσει.
Δέν εἶν' πνοή στὸν οὐρανό, στή θάλασσα, φυσώντας
Οὔτε ὅσο κάνει στὸν ἀνθό ἡ μέλισσα περνώντας,
Ἦμως κοντά στήν κορασιά, πού μ' ἔσφιξε κι ἐχάρη,
- 10 Ἐσειότουν τ' ὄλοστρόγγυλο καί λαγαρό φεγγάρι¹¹
Καί ξετυλίζει ὀγλήγορα κάτι πού ἐκεῖθε βγαίνει,
Κι ὄμπρός μου ἰδοῦ πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη¹².
Ἔτρεμε το δροσάτο φῶς στή θεϊκιά θωριά της,
Στά μάτια της τὰ ὀλόμαυρα καί στά χρυσά μαλλιά της.

⁸ σκίρτησε· αόριστος σε θέση παρατατικού («σκιρτούσε»: αναταρασσόταν)· χοχλό: κοχλασμό, βράσιμο. Η μεταφορά αυτή που απαντά επίσης στους *Ελευθέρους Πολιορκημένους* (Σχεδ. Α' 1 και Β' 4), έχει ως πηγή τον *Ερωτόκριτο* Γ', στ. 363: «Σαν το θερμό στα κάρβουνα που ο χόχλος το φουσκώνει...».

⁹ πάστρα· καθαρότητα, διαύγεια.

¹⁰ κρυφό μυστήριο· μυστική/απόκρυφη δραστηριότητα. Με θετικό περιεχόμενο απαντά στους *Ελευθέρους Πολιορκημένους*, Σχεδ. Γ' 1, στ. 1-2: «Μητέρα, μεγαλόψυχη στον πόνο και στη δόξα,/ Κι αν στο κρυφό μυστήριο ζουν πάντα τα παιδιά σου...»· *εστένεψε τη φύση*: επιβλήθηκε (στην πλάση), την ανάγκασε.

¹¹ Βλ. και *Ερωτόκριτος* Β' στ. 309: «Εἶχε φεγγάρι λαμπρό και στρογγυλό γεμάτο» (πανσέληνος), λαγαρό: διαυγές, καθαρό, φωτεινό. Το ρήμα *Εσειότουν* αντί του *Ἔτρεμε* των *Αυτογράφων*, κατ' αναλογία άλλων στίχων από τον Ι. ΠΟΛΥΛΑ.

¹² Για τη φιγούρα της φεγγαροντυμένης στον *Κρητικό* έχουν κατατεθεί πολλές ερμηνείες: «ομορφιά της ζωής και της φύσης», Αφροδίτη, Ελευθερία-Ελλάδα, Νεράιδα, η πλατωνική Ιδέα [...], η Παναγία, ο «θεῖος ἔρωτας», η «θεία πρόνοια», το «αποκαλυπτικό ὑψιστό», αλλά και το «πνεῦμα της γης», η ψυχή της αρρεβωνιαστικής κ.ά.